ALİ KUŞÇU
(1400-1474)

TÜRK bilim dünyasının büyük matematikçisi ve astronumu... Fatih'in, "Bilgi güneşi" dediği Türk!.. Devletlerin kapıştığı bir bilgin...

Ali Kuşçu, 1400 yılında Semerkant'ta doğdu. Babası, Uluğ Bey'in doğancıbaşısı Mehmet Beydir. Babasının bu görevinden ötürü, oğlu Ali'ye, "Kuşçu" adı takılmıştır. Asıl adı, Alâettin Ali'dir, Ali Kuşçu olarak ün yapmıştır.

15'inci yüzyıl başlarında Buhara, Semerkant, Fergana çevresindeki medreseler, bütün dünyaya din ve bilim ünlüleri yetiştiriyor, dünyanın her tarafından gelen öğrencileri eğitip geliştiriyordu. Özellikle, matematik ve astronomi'de en büyük bilgi kaynağı haline gelmişti. Semerkant'daki rasathane, dünyanın en gelişmiş rasathanesi, bu rasathanede hizmet görenlerde, dünyanın en büyük bilim otoriteleri idi. Hatta Semerkant hükümdarı Uluğ Bey, büyük bir bilgindi, bu rasathanede bizzat çalışıyordu ve yazdığı "Zeyç" adlı kitap, aynı yüzyıl içinde Lâtince, Yunancaya çevrilmiş ve Avrupa üniversitelerinin ders kitabı olmuştu.

KADI•ZADE RUMÎ ALİ KUŞÇU'NUN HOCALIĞINI YAPTI

İŞTE Ali Kuşçu, böyle bir ortamda dünyaya geldi. Babasının, Uluğ Bey'in doğancıbaşısı olması, hükümdarlara tanışmasını kolaylaştırdı ve bilgin hükümdar, genç Ali Kuşçu'da gördüğü yeteneği iyi değerlendirerek onun eğitimi ile yakından ilgilendi. Ali Kuşçu'yu sarayına aldı, sohbetlerinde bulundurdu ve kendisine arkadaş muamelesi etti.

O yıllarda Semerkant rasathanesinin başında, dünyanın tanınmış astronom ve metamatikçilerinden Bursalı Kadızade Rumî vardı. Hükümdarın isteği üzerine, bu ünlü bilgin, Ali Kuşçu'nun hocası olmuştur. Ayrıca, hükümdar ve bilgin Uluğ Bey de Ali Kuşçu'ya dersler veriyor, onunla ava çıkacak kadar yakınlık gösteriyordu.

Fakat Ali Kuşçu'nun öğrenme hırsı sınırsızdı. Kendi memleketi dışında da öğrenecek birçok şeyler olduğuna inanıyor ve bunları da öğrenmenin çarelerini düşünüyordu. Uluğ Bey'e başvurup başka ülkelere gitmek, oradaki bilginlerden yararlanmak istediği söylese, belki hükümdar kendisine izin verir ve başka ülkelere gitmesini kolaylardı. Fakat Ali Kuşçu, kendisine izin verilmemesi halinde, Semerkanttan ayrılamayacağını düşünerek, Uluğ Bey'e haber vermeksizin İran'a geçti.

O yıllar, İran'ın en büyük bilim merkezi, Kirman'dı. Kirman'ın bilginleri ile tanıştı, dersler gördü ve öğrenimini tamamladı. Bu dönem içinde, ayın görüntüleri üstünde özel çalışmalar yaptı. Ay yüzünün yapısını inceledi ve "Risale-î Hall-ül Eşkâl-î Kamer" adlı bir eser vücuda getirdi. Bu ay yüzünün jeolojik yapısını inceleyen eser, o zamana kadar elde edilmiş bilgilere yeni katkılarda bulunuyordu.

ELÇİ OLARAK FATİH'İN HUZURUNA ÇIKTI

SEMERKANT'a döndü ve kabahatini bildiği için, Uluğ Beyin huzuruna utanarak çıktı. Uluğ Bey, kendisini iyi karşıladı ve "Söyle bakalım" dedi, "Bize oralardan ne hediye getirdin?" Ali Kuşçu, hükümdara hazırladığı eserini sundu. Bilgin hükümdar, Ali Kuşçu'yu bağışladı ve yeniden Buhara rasathanesindeki çalışmalara başlamasına izin verdi.

Buhara rasathanesinin çalışmalarını Bursalı Kadızade Rumî ile Giyasettin Cemşit yönetmekte idiler. Bu iki bilginin birbiri ardından ölümü üzerine, rasathane çalışmaları, Ali Kuşçu tarafından südürülmüştür. Bu dönemde bizzat hükümdarın yazdığı "Zeyc" adlı eserini Ali Kuşçu gözden geçirdi ve düzenledi. Buhara medresesinde de dersler verdi. Fakat Uluğ Bey'in öldürülmesi üzerine iç savaşların başlamasından sonra, Hacca gitmek bahanesi ile buradan ayrıldı ve Tebrize Uzun Hasan'ın hizmetine girdi.

Uzun Hasan, Ali Kuşçu'ya büyük itibar göstermiş, sarayında misafir etmiştir. Hatta Osmanlılarla yapılacak barış konuşmaları için bir heyetle birlikte Ali Kuşçu'yu İstanbul'a gönderdi. Fatih Sultan Mehmet, gelen heyetin içinde Ali Kuşçu'nun bulunduğunu öğrenince, heyeti törenle karşıladı ve padişahın hiçbir elçiye göstermediği sevgi ve saygıyı kendisine gösterdi. Bu ilginin sebebini padişahtan öğrenmek isteyenlere Fatih, "Ali Kuşçu, Uzun Hasan'ın elçisi değil, bilginin güneşidir." demişti.

Fatih, Ali Kuşçu'ya, İstanbul'da kalmasını teklif etti. Ali Kuşçu da Fatih'i çok sevmiş ve İstanbul'da kalmayı çok istemişti ama, elçilik görevini tamamlaması gerekti. Padişaha, görevini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelevaaddetti ve sözünü tuttu.

ASTRONOMİ BİLİMİNE BÜYÜK KATKILARI OLDU

ALİ Kuşçu, Ayasofya medresesinde matematik, kozmoğrafya ve geometri okutmuştur. Daha sonra, bir kurs açarak, riyaziye dersleri vermeye başladı. Fatih, Uzun Hasan üzerine sefere çıktığı zaman, yanına Ali Kuşçu'yu da almış ve "Otlukbeli" zaferinde onu da bulundurmuştur. Ali Kuşçu, bu sefer sırasında yazdığı "Risalet-i Fethiyye" adlı kitabını, zafer günü padişaha sunmuş ve Fatih'ten büyük iltifat görmüştür.

16 aralık 1474'de İstanbul'da öldü. Eyüpsultan Türbesi cıvarına gömüldü. Ali Kuşçu, Osmanlı İmparatorluğunun astronomi bilimini kuran bilginlerden biridir. Astronomi bilimine büyük katkıları olmuştur, dünyaca ünlüdür.

RESMİ ARKA SAYFADA

ALİ KUŞÇU

HEZARFEN AHMET ÇELEBİ

(17. y.y.)

İNSANOĞLU, yüzmeyi öğrenip yarı balık olmayı ele geçirdikten sonra, gözünü gökyüzüne dikti. Acaba, kuşların rahatça yaptığı şeyi, insanlar da yapabilirler mi? Kuşlar, bu işi ne ile yapıyor?.. Kanatları ile... Peki insan, kanat taksa niçin uçmasın?..

Bu sebeple havacılık tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Çin'de 2 bin yıl önce uçma denemeleri yapıldığını ve bu yolda birçok kişinin hayatını kaybettiğini açıklayan belgeler bulunmuştur. II. yüzyıl Türk tarihi, Nişapur'da bir Türk bilginin uçma denemelerinden bahseder. Cevherî adlı bu Türk bilgini, İslâm dünyasının II. yüzyılda yetiştirdiği en büyük bilginlerden biridir.

BÜYÜK ARAP LUGATI OLARAK BİLİNEN ESERİ YAZDI

ARAP dilinin lügatını hazırlayan bu Türk, bu büyük eseri ortaya koyabilmek için, ömrünün yarısını Arap bedevileri arasında geçirmiş, kelimeleri toplamış, sonra da Nişapur'a gelerek bunlardan, günümüzün büyük Arap Lügatı olarak bilinen eserini yazmıştır.

Cevherî, bu ilk tutkusunu böylece tamamladıktan sonra, Nişapur'da, birdenbire kendisini bilime vermiş ve pozitif ilimler üzerinde çalışmaya başlamıştı. Yoğunluk yasaları üzerinde durmuş, birçok fizik denemeler yaptıktan sonra, insanın uçabileceğine inanmıştır. Bugün paraşüt dediğimiz biçimde bazı havayı tutan âletler yapmış ve bunlarla cansız cisimleri boşluğa bıraktıktan sonra, nasıl düştükleri gözlemiştir.

1010 yılında Cevherî, kendi açısından denemelerini tamamlamıştı. Uçma hazırlıklarına başladı. Nişapur'da eski camiin minaresinden kendisini kanatları ile boşluğa bırakacak, sonra kanatlarını kullanarak gidebildiği kadar gidecekti.

GALATA KULESİ'NDEN BOĞAZI UÇARAK GEÇMEYE KARAR VERDİ

BÖYLE büyük bir bilginin uçma denemesi yapacağı haberi, halkı olduğu kadar, saray çevresini de meraka saldı. Başta hükümdar ve vezirleri olduğu halde, şehrin ve ülkenin en ileri gelenleri bir cuma namazından sonra eski camiin geniş avlusuna toplandılar ve uçuşu seyretmeye hazırlandılar.

Bu sırada Cevherî de, büyük bir dikkatle hazırladığı kanatlarını ve bu kanatları kollarına bağlayacak olan malzemeyi yanına alarak minareye çıktı. Kanatları kollarına taktı ve şerefeden "Ya Allah" diyerek kendisini bırakıverdi. Cevherî kanatların havayı yelpazeleyerek yoğunlaştıracağını hesaplamıştı ama, kollarının bu kanatları harekete getirecek kadar güçlü olup olmadığını düşünmemişti. Nitekim, kollarını çırpmak için yaptığı ilk hareket boşa gitti ve tarihin bu ünlü bilim adamı, daha çok eser verecek bir yaşta, kendi denemesinin kurbanı olarak, kubbenin kurşunları üzerine düşerek öldü. (1010)

Hezarfen Ahmet Çelebi, Cevherî'den tam 526 yıl sonra, aynı denemeyi yapmaya karar verdi. Bu işe aklı erenler, daha önce yapılan denemeleri ve başarısızlıkları kendisine uzun uzun anlattılar ama, fikrinden caydıramadılar. Ahmet Çelebi Galata Kulesi'nden kendisini bırakacak ve hesabına göre, kanatlarını çırpa çırpa Boğaz'ı geçecekti.

Haber, bütün İstanbullularla birlikte sarayı da meraka düşürmüştü. Lodosun kuvvetle estiği bir gün Galata Kulesi'nden kendisini kaldırıp atmış ve herkesin gözü önünde uçmaya başlamıştır. Bu denemenin tek kaynağı olan Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde bu olayı şöyle anlatıyor:

"İptida, Okmeydan'ın minberi üzere, rüzgâr şiddetinden kartal kanatları ile sekiz, dokuz kere havada pervaz ederek talim etmiştir. Badehu Sultan Murad Han Sarayburnu'nda Sinan Paşa Köşkü'nden temaşa ederken, Galata Kulesi'nin taa zirve-i belâsından lodos rüzgârı ile uçarak, Üsküdar'da Doğancılar meydanına inmiştir. Sonra Murad Han, kendisine bir kese altın ihsan ederek: "Bu adam pek havf edilecek (korkulacak) bir ademdir. Her ne murad ederse, elinden geliyor. Böyle kimselerin bakası caiz değil," diye Gâzir'e nefyeylemiştir. Orada merhum oldu. (Evliya Çelebi Seyahatnamesi. C. 1, S. 670)

AHMET ÇELEBİ, CEZAYİR'E SÜRGÜN EDİLDİ

HEZARFEN Ahmet Çelebi'nin bu denemeleri yaptığı 17'nci yüzyıl başlarında Avrupa, doğayı yenmek için çeşitli deneyler yapıyordu. Ahmet Çelebi, hem de başarı ile sonuçlanan bir deneyden sonra, bir kese altınla Cezayir'e sürgün edilmesi, yalnız kendisi için acı bir sonuç değil, Türk dünyası için de acı bir olaydır. Dünyada en büyük zafer, insanın doğaya karşı kazandığı zaferdir.

Hezarfen Ahmet Çelebi'den tam 154 yıl sonra Polonyalı bir esirin, kendi yaptığı balonu ile havalanıp İstanbul'dan kaçtığını görenler, veya bu kaçış hikâyesini mahalle kahvelerinde hayranlıkla birbirlerine anlatanlar "Gavur işi" diye başını sallarken, acaba kendilerinden birinin 154 yıl önce İstanbul'un üstünde uçtuğunu hatırladılar mı?.. Kimbilir!..

RESMİ ARKA SAYFADA

HAZERFEN AHMET ÇELEBİ

NAMIK KEMAL

(1840-1888)

NAMIK Kemal, epik şiirin ustası ve bir özgürlük savaşçısıdır. "Vatan" sözünü, edebiyata sokan şairdir. Mısralarında kuliandığı kelimeler, bazen mücevher parçaları gibi, bazen ateş parçaları gibi dökülür. İnanan ve inandığını, okuyucularına aktarmasını bilen yaman bir edebiyatçıdır.

"Musırrım, sabitim ta can verince halka hizmette
Fedakârın kalır ezhârı daim kalb-i millette
Denir bir gün gelir de saye-i feyz-i hamiyette
Kemal'in seng-i kabri kalmadıysa namı kalmıştır."

21 aralık 1840'da Tekirdağ'da doğdu, Annesinin babası Abdüllatif Paşa, o sıralar Tekirdağ'da görevliydi. Namık Kemal'i okutan, yetiştiren Abdüllatif Paşa'dır, Özel öğretmenler tuttu. Çocuk sayılacak yaşlarında Arapça, Farsça öğrendi. 17 yaşına geldiği zaman, mükemmel Fransızca konuşup yazıyor, bir "Divan" dolusu şiirin sahibi bulunuyor.

NAMIK KEMAL ZİYA PAŞA'YLA BİRLİKTE PARİS'E KAÇTI

BU yaşta İstanbul'a geldi ve Babıâli "Tercüme Odası"na alındı, İstanbul'un edebiyat çevreleri, bu genç ve çok yetenekli şairi hemen benimsediler. 20 yaşına geldiği zaman bütün Osmanlı ülkesi şair Namık Kemal'i tanıyordu. 21 yaşında iken (1861) "Encümen-i Şuarâ" (Şairler Akademisi)ya üye oldu. Birçok insanın ancak hayatlarının sonuna doğru eriştikleri şöhret ve mevkilere Namık Kemal genç yaşta ulaşmıştı.

İlk şiirlerinde, Şair Leskofçalı Galip Bey'in etkisi vardır. Giderek bu etkiyi sildi ve kendi sesini buldu;

"Ne efsunkâr imişsin ah ey didar-ı hürriyet
Esir-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten."

Şinasi'yi tanıyana kadar, bir divan şairi idi diyebiliriz. Aşk ve tabiat üstüne şiirler yazıyordu. Fakat Şinasi'yi tanıdıktan sonra, yepyeni bir kişilik kazandı. Genç ruhunda fırtınalar kopuyor, istibdada kartal kanatlarıyle saldırıyordu. Şinasi onu, çıkarmakta olduğu "Tasvir-i Efkâr" gazetesine aldı. Yazdığı yazılar heyecanla okunuyor ve kapışılıyordu. Şiirde mi daha güçlü, nesirde mi daha parlak olduğunu kestirmeye imkân yoktu. Düz yazı da yazsa, nazım tekniğini de kullansa, insan yüreklerine ateş parçaları gibi dökülüyordu.

"Tasvir-i Efkâr"a girmesi ve yazı yazmaya başlaması 1862'de olmuştu, 21 yaşındaydi, politikaya girmişti. Sarayla dövüşüyordu. Bu sırada Şinasi, bazı özel sebepleri yüzünden Avrupa'ya kaçtı. Giderken gazetesini, Namık Kemal'e devretmişti. Padişah, Abdülaziz'di. Kemal, yazılarında Abdülaziz'i hedef almıyor, fakat onun hükümetlerinde sürekli olarak Sadrazamlık eden Fuat ve Ali Paşalara veryansın hücüm ediyordu. Onu bu hücümlerında arkalayan, sadece Veliaht Murad Efendi idi. Murad Efendi, amcasının yerine geçmeye hevesli idi ve bu yüzden yenilik taraflısı görünüyordu. Hem Namık Kemal ile, hem Ziya Bey (sonra paşa olmuştur) ile Kurbağalıdere'deki köşkünde uzun sohbetler yapıyordu.

PARİS'TEN DÖNEN KEMAL, İSTANBUL'DA İBRET GAZETESİNİ ÇIKARDI

SADRAZAM Ali Paşa, gerek Veliaht ile olan bu ilişkilerden ve gerekse bu iki yazarın yazdıkları yazılardan sıkıntıya düştü. Bunlardan kurtulmak için, 1867'de Namık Kemal'i Erzurum Valiliğine, Ziya Paşa'yı da Kıbrıs Mutasarrıflığına tayin etti,. Her ikisi de gitmediler ve Paris'e kaçmanın bir yolunu buldular. Paris'te kendilerini, Prens Fazıl Mustafa Paşa himaye ediyordu.

Üç yıl kadar Avrupa'da kaldılar. Bu yıllar, Batı gelişiminin hızlı olduğu yıllardı. Gördüklerine hayran kalıyorlardı. Fakat Mustafa Fazıl Paşa'nın bu gençlerin himayesine son vermesi, onları güç durumda bıraktı. İstanbul'a döndüler. Kemal İstanbul'da "İbret" gazetesini çıkardı. (1870). Şimdi Babıali'ye daha bilinçli hücüm ediyor, hükümeti bunaltıyordu. Ayrıca "Vatan ve Silistre" adlı bir oyun yazdı. Oyunun Gedikpaşa Tiyatrosu'nda oynaması, İstanbul'u da yerinden oynattı. Seyirciler, oyundan sonra Namık Kemal'i omuzları üzerine aldılar ve İstanbul sokaklarında dolaştırdılar. Halk bu vesile ile, Velihat Murad Efendi lehinde nümayiş yapıyordu.

İSTANBUL'DAN UZAKLAŞTIRILDI

NAMIK Kemal ve arkadaşları tutuklandı. Kıbrıs'ta Magosa kalesine sürüldü. Önceleri zindana kapatılmışsa da sonradan serbest bırakılmış ve birçok değerli eserini bu sırada kaleme almıştır.

1876 tarihinde V.Murad tahta çıkınca, af edildi ve İstanbul'a geldi. Yeni bir anayasa kaleme alınıyordu. Namık Kemal, bu anayasa Komisyonuna, "Şura-yı Devlet" üyesi olarak katılmıştır.

Bu sırada Namık Kemal'in dostu V. Murad tahttan indirildi ve yerine 2. Abdülhamit geldi. Abdülhamit Ziya Paşa'yı, vezir rütbesi ile Suriye Genel Valiliğine tayin etti ve uzaklaştırdı. Namık Kemal, İstanbul'dan ayrılmak istemiyordu, yazılarına devam ediyordu. Tutuklandı, mahkeme edildi ve beraat etti. Fakat Abdülhamit, onun İstanbul'da kalmasını zararlı görüyordu. 1879'da Midilli Mutasarrıflığına tayin edilerek İstanbul'dan uzaklaştırıldı. 1884'de Rodos, 1887'de de Sakız Mutasarrıfı oldu. Bu dönemde "Osmanlı Tarihi"ni yazmış ve bu tarihin başına konmak üzere Abdülhamid'i öven şiir kaleme almıştır. Tarihçiler, bu şiirin, kitabın basılmasını sağlamak için yazıldığını söylerler. Daha 48 yaşında, hayatının en üretken çağında iken, 2 aralık 1888'de geçirdiği bir zatürree hastalığından kurtulamayarak Sakız adasında öldü.

Vasiyeti üzerine, hayran olduğu Rumeli'nin fatihi Süleyman Paşa'nın Bolayırdaki türbesinin yanına gömüldü.

"Ölürsem görmeden millette ümmit ettiğim feyzi
Yazılsın seng-i kabrimde vatan mahzum, ben mahzun."

RESMİ ARKA SAYFADA

NAMIK KEMAL

ŞİNASİ

(1826-1873)

İÇLERİNDE "Öğrenme aşkı" olan insanlar, ister düzenli bir eğitim döneminden geçsinler, ister geçmesinler, eninde sonunda muradlarına ererler. İşte, Türk gazeteciliğinin babası sayılan Şinasi, mahalle mektebinden başka bir eğitim görmediği halde, yalnız, "aydın kişi" olmamış, Türk gazeteciliğine damgasını vurmaktan başka, Türk edebiyatının Batı türlerine erişmesi, Türk dilinin zenginleşmesi yolunda "öncü" olmasını bilmiştir.

Şinasi, mahalle mektebini bitirdikten sonra, ailesi güçlük içinde olduğu için, Tophane kalemine kayrıldı. Tophane kaleminde bir yandan kâtiplik yapıyor, bir yandan da yabancı dil öğrenmeye çalışıyordu. Birlikte çalıştığı insanlar arasında, Arapça, Fransızca bilenler vardı. Şinasi , bunlarla dostluk kurdu ve kendilerinden ders almaya başladı. Akşam karanlığında aldığı dersleri, gece yarılarına kadar mum ışığında pekiştiriyor, ertesi gün, yeniden ders alıyordu. Böylece Şinasi, Tophane kaleminde kaldığı birkaç yıl içinde, işine yarayacak ölçüde Fransızca ve Arapça öğrenmişti.

FRANSIZCASINI İLERLETMEK İSTİYORDU

ŞİNASİ'nin içinde, öğrenmeye karşı büyük bir hırs vardı. Sonraları, annesine yazdığı bir mektupta şöyle diyecekti: "Benim hırsım, şimdiki akıl ve idrakime bakılırsa, bir parça geçinecekle, çok hünerden ibarettir. Elhamülillâhi Tealâ, şu genç yaşımda bunlardan bir miktar hissedar oldum. Lakin hakikatte hep senin sayendedir. Zira beni okutup yazdırttın. Senin hakkını bin yıl yaşasam ödeyemem."

Şinasi, gençlik yıllarında şiirler yazmıştır. Klasik ölçüler içinde yazılan bu şiirler, çevrede ilgi ile okunuyor, bilhassa kaside biçiminde yazdıkları pek beğeniliyordu. Abdülmecit Karaköy Köprüsü'nü yaptırdığı zaman, bir kitâbe yarışması açmış ve yarışmayı Şinasi'nin düşürdüğü tarih beyti kazanmıştı.

Yabancı ülkelere gitmek, özellikle Fransızcasını ilerletmek istiyordu. O zamanın Tophane Müşiri Fethi Paşa'ya bir dilekçe —mektup yazdı. Bu dilekçesinde Fransızca öğrenmeye başladığını, fakat bunu ilerletmek istediğini, iyi bir dil bilen kişilerin memlekete daha yararlı olduklarını gördüğünü, kendisinin de bu yararlı kişilere katılabilmek için can attığını yazdı ve eğer kendisine bir iyilik yapılıp Fransa'ya gönderilirse, İstanbul'daki annesi bakımsız kalacağından, annesine de bir aylık bağlanmasını rica ediyordu.

TÜRK GAZETECİLİĞİNİN İLK FİKİR GAZETECİSİ ŞİNASİ'DİR

FETHİ Paşa, Avrupa memleketlerinde elçiliklerde bulunmuş, dil bilir, ileri düşünür bir insandı. Dilekçeyi destekleyerek Babıali'ye gönderdi. Sadrazam Reşit Paşa, Şinasi'yi çağırıp kendisiyle görüştü ve çok çalışmasını öğütledi. Şinasi 1849 yılında Paris'e gitti. İstanbul hükümeti, maliye üzerinde uzman olmasını istiyordu. Paris'te bir taraftan maliye okudu, bir taraftan da o çağın ünlü edebiyatçıları ile görüşüp tanıştı. Tanıştıkları arasında Fransız Şairi Lamartin de vardır.

1853'de İstanbul'a döndü, eski görevine başladı, 1855'de Maarif Meclisi üyeliğine getirildi. Bir yıl sonra azledildi. Çünkü Sadrazam Ali Paşa , Şinasi'yi sevmiyordu. Belki de bunun sebebi, kendisinin adamı olmamasıydı. Ali Paşa düşüp yerine tekrar Reşit Paşa gelince, Şinasi de otomatik olarak eski görevine döndü.

Şinasi'nin gözü gazetecilikte idi. Avrupa'da gördüğü biçimde bir gazete çıkarmak hükümetten malî destek görmeyen bir gazetede yazı yazmak istiyordu. Bu sırada Agâh Efendi "Tercüman-ı Ahval"i yayınlamaya başladı. Şinasi, bu gazetenin başyazarlığını yapmıştır. Halkın konuşma dili ile yazıyor, geniş halk kitlesi tarafından okunuyordu. Böylece, yepyeni bir gazete üslûbu ortaya koydu. Aynı gazetede, "Şair Evlenmesi" adlı oyununu da tefrika etti. Gerek sanat eserinde ve gerekse günlük gazetede halk dilinin, konuşma dilini kullanması büyük bir yenilikti. Alkışlayanlarla, tepki gösterenler yanyana yaşıyorlardı.

Az sonra, Tercüman-ı Ahval'den ayrıldı ve kendi başına "Tasvir-î Efkâr" gazetesini çıkardı. Bu gazetede yazdığı yazılarla, geniş halk kitlelerine bazı fikirler aktarıyor, devletle millet arasında yeni bir dengenin kurulması gerektiğini savunuyordu. Bizde, ilk fikir gazetecisi, Şinasi'dir. Matbaasında kitap da yayınlıyor ve Türk kültür hayatında bir okuma patlaması yapmaya uğraşıyordu. Şiirlerini toplayarak "Müntehabatı Eşar" adı ile burada yayınladı. "Durub-u Emsal-i Osmanî" adı ile yayınladığı Türk atasözleri, bugün de kaynak kitap olarak bilinir.

ŞİNASİ, EDEBİYATIMIZIN BATI'YA AÇILAN PENCERESİ İDİ

ÇIKARDIĞI Tasvîr-i Efkâr gazetesine Namık Kemal'i de yazar olarak aldı ve bir süre sonra gazeteyi kendisine devrederek yine Fransa'nın yolunu tuttu. Adı bir suikast teşebbüsüne karıştığı için uzun süre yurda dönmedi. Abdülaziz'in Fransa gezisi sırasında, padişaha refakat eden Fuat Paşa, kendisine dönmesi için rica edince, yurda döndü ve bir matbaa kurarak Avrupa'da yapmaya başladığı "Büyük Sözlük"ü basmayı düşünürken, 1871'de öldü.

Şinasi, Türk gazeteciliğinin babası, Türk edebiyatının Batı'ya açılan penceresi ve Türk yazarlarının sadelik ve fikir öncüsüdür.

RESMİ ARKA SAYFADA

ŞİNASİ

MEHMET AKİF ERSOY

(1873-1936)

YIRMİNCİ yüzyıl ideal Müslüman'ı... Şiirde, Türk edebiyatına yeni bir fasıl açan şair... Büyük vatansever, ince bir fikir adamı faziletli vatandaş... İnançlarına hayatını, hayatına inançlarını koymuş örnek sanatçı... Aruz veznini mahalle kahvesi konuşmalarına kadar her yerde başarı ile kullanan nazım ustası Mehmet Akif Ersoy, 1873'de İstanbul'da doğdu.

Babası, Fatih dersiâmlarından "İpekli Hoca" diye bilinen, Tahir Efendi'dir. Aile içinde etraflı bir din eğitimi görmüştür. Babasından ve başka hocalardan din dersleri, Arapça, Farsça dil dersleri aldı. Ayrıca Fransızca öğrendi. Fatih Rüştiyesi ve İstanbul İdadisi'nde okudu. Daha sonra, Halkalı Baytar Mektebi'ne girip burasını da bitirdi. İlk memuriyeti Orman ve Ziraat Nezareti'ndedir.

İLK ŞİİRİNİ İSTANBUL İDADİSİ'NDE OKURKEN YAZDI

İSTANBUL İdadisi'nde okurken, ilk şiirlerini yazdı. Bu okulda hocası, ünlü şair Muallim Naci'dir. Bu büyük nazım ustasından Mehmet Akif çok yararlanmış ve dersierinden aldığı bilgilerle şiirde kendisini aramıştır. Muallim Naci, bu yetenekli öğrencisi ile ayrıca ve şahsen ilgilenmiştir. "Bu çocukta gördüğüm cevheri, kimsede görmedim" diyordu.

Baytarlık görevi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok bölgelerini gezdi. Anadolu'da, Rumeli'de, Suriye'de bulundu. 1908 devriminden sonra baytarlık mesleğini bıraktı. Bundan sonraki hayatı, İslâmiyet'in gelişmesi ve çağdaşlaşması için çalışmak, şiir yolu ile Osmanlı aydınını etkilemek, çatırdayan ülkenin çöküşünü engellemek için her vasıtaya başvurmakla geçti. İstanbul Üniversitesi'nde ve Halkalı Ziraat Okulu'nda edebiyat dersleri verdi. Günün tanınmış dergilerinden "Sırat-ı Müstakim" ve "Sebil-ür Reşat"da manzumeler, şiirler, yazılar yazdı.

Mehmet Akif, Osmanlı İmparatorluğu'nun İslâmiyet temelleri üzerinde yükselerek kurtulacağına ve yaşayışını sürdüreceğine inanıyordu. Ancak İslâmiyet'in de çağdaşlaşması, bilimle güçlenmesi gerekirdi. Bu inanç yolunda fikirlerini yaymak için, yazılar yazdı, camilerde vaazlar verdi, sohbetler yaptı.

Birinci Dünya Savaşı içinde Almanya'ya gitti. Batı uygarlığını ve yarattığı hayat biçimini gözleri ile gördü. Dönüşte, "Berlin Hatıraları" adı altında uzun bir manzume ile izlenimlerini anlattı. Gezi edebiyatımızda büyük yeri olan bu manzumesinde Mehmet Akif, Batı uygarlığı ile İslâm dininin kolayca bağdaştırılabileceğini savunuyor ve uygarlığın, İslâm ahlâkı ve gelenekleri üzerinde daha kolay ürün verebileceğini anlatıyordu.

Savaş içindeki Osmanlı Devleti'nin, Arabistan'da başlayan milliyet cereyanları ve bağımsızlık istekleri karşısında bazı sıkıntıları vardı. O günün istihbarat örgütü olan "Teşkilât-ı Mahsusa"nın başında bulunan Kuşçu Eşref, Necid Emiri İbnürreşid'in yola getirilmesi için, Mehmet Akif'in Necid'e gitmesini teklif etti. Birlikte yola çıktılar.

ÇANAKKALE ZAFERİ'NDEN SONRA «ÇANAKKALE DESTANI»NI KALEME ALDI

NECİD'e giderken, evinin geçimi için bir miktar altın vermek isteyen Kuşçubaşı Eşref'e, Akif'in verdiği cevap onun ne çeşit bir vatansever olduğunu ortaya koyar, "Bırakınız altınları Eşref Bey, -demişti- biz hizmetimizi altınla kirletmeyelim."

Necid çöllerinin amansız güneşi altında bin zahmetle yapılan seyahat sırasında, Çanakkale savaşlarının zaferi haberi, kendilerine ulaştı. Mehmet Akif, Çanakkale Zaferi'nden öylesine bir heyecan duydu, öylesine bir şükran duygusu ile doldu ki, çadırının önündeki kumda secdeye vardı ve ellerini Allah'ına açarak gözyaşları içinde dua etti. Kuşçubaşı Eşref, sabahleyin Mehmet Akif'i uyandırmak için çadırına girdiği zaman, titrek bir mumun ışığında şairin hâlâ birşeyler yazmakta olduğunu gördü ve sabaha kadar gözünü kırpmadığını öğrendi: Necid Çölü'nün bir uzun gecesinde, "Çanakkale Destanı" yazılmıştı.

"Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdad inerek öpse o pâk alnı değer.
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın!
Gömelim, gel seni tarihe desem, sığmazsın!"

Bu gezisi sırasında Hz. Peygamber'in türbesini de ziyaret etmek fırsatını bulan şair, "Necid Çöllerinden Medine'ye" adlı uzun şiirle izlenimlerini manzum olarak dile getirmiştir.

İSTİKLAL MARŞIMIZI YAZDI

BİRİNCİ Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmamız ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanması, Mehmet Akif'i canevinden vurdu. "Üç bin yıldır hür yaşamış ve medeniyet öncüsü olmuş bir millet kefenlenemez! Buna kimsenin gücü yetmeyecektir" diyor, bütün gücü ile savaşını sürdürüyordu. Anadolu'ya geçti. Birinci Büyük Millet Meclisi'ne Burdur Milletvekili olarak katıldı. Meclis Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ve milletvekili arkadaşlarının ricası üzerine "İstiklâl Marşı"mızı yazdı:

"Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen alsancak.
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak.
O benimdir, o benim milletimindir ancak..."

1 mart 1921 tarihli BMM celsesinde Akif'in yazdığı marş, Hamdullah Suphi tarafından kürsüde okundu ve "Millî Marş" olarak kabul edildi.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Akif Mısır'a gitmiş ve bir dostunun (Abbas Halim Paşa) Kahire çevresindeki Halvan Köyü'nde 11 yıl yaşamıştır. Yurda döndüğü zaman "Mısır'da 11 yıl yaşadım. Fakat daha 11 gün yaşasaydım, herhalde çıldırırdım" diyordu. 1936 haziranında yurduna dönmüştü, aynı yılın 27 aralık tarihinde gözlerini hayata yumdu. Bir resminin arkasına şu kıtayı yazmıştı:

"Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,
Günler, bu heyulâyı da ergeç silecektir.
Rahmetle anılmak... Ebediyyet budur amma,
Sessiz yaşadım, kim beni nerden bilecektir."

Mehmet Akif, sessiz yaşadı ve sessiz öldü. Fakat büyük sanatkâr, büyük insan, büyük vatanseverin şiirlerine ve hayatına koyduğu ölümsüz uğultu, Türk milleti ile birlikte yaşamaya devam edecektir.

RESMİ ARKA SAYFADA

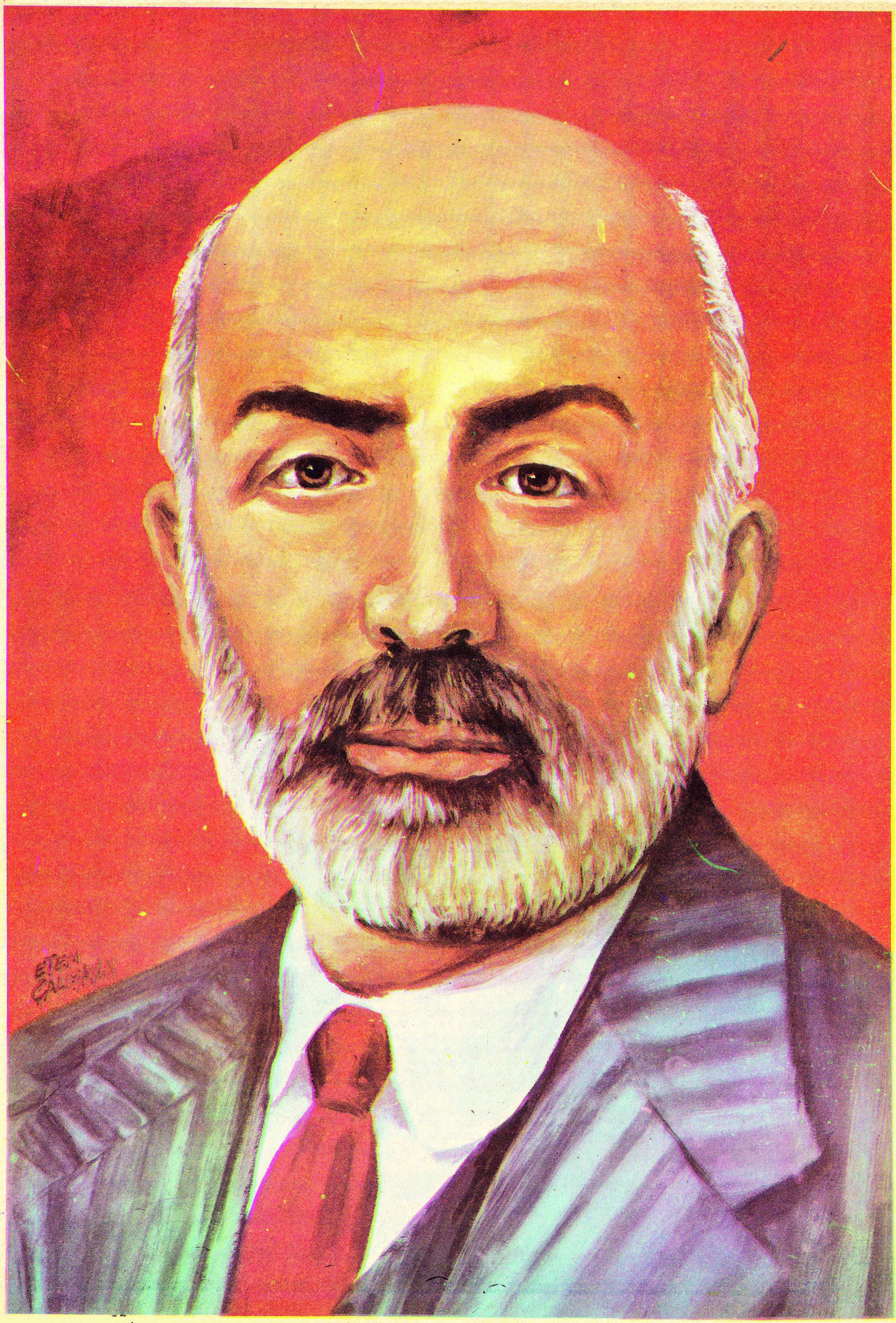

MEHMET AKİF ERSOY

ZİYA GÖKALP
(1875-1924)

FİKİRLE hayat arasında dinamik bir köprü kurarak Osmanlı ülkesinin kurtarılması çarelerini arayan fikir adamı... Gerçek bir idealist... İttihat ve Terakki Fırkası'nın ideologu ve toplum düzenleyicisi...

1875'de Diyarbakır'da doğdu. Babası, edebiyatı seven, mahallî gazetelere başyazı yazan Mehmet Tevfik Efendi'dir. Gökalp'in asıl adı, Mehmet Ziya'dır. Yıllar sonra, Selanik'te "Genç Kalemler" dergisini yayınladığı sırada, arkadaşı Ali Canip Yöntem'in —bir yazısına— "Gökalp" takma adını kullanması, bundan sonra adını Ziya Gökalp yapmıştır.

İlk derslerini babasından aldı. Babası gibi Gökalp de, Namık Kemal hayranı olarak yetişmiştir. Diyarbakır Askerî Rüştiyesini bitirdikten sonra, Mülkiye İdadisi'nde okumasını sürdürdü. Kendi kendisine Fransızca öğrendi. Amcasından, Arapça ve Farsça dersler aldı. Tasavvuf felsefesini, İslâm tarihini öğrendi. 24 yaşlarında iken bir bunalım geçirdi ve tabancayı alnına dayayarak intihar etmeyi denedi. Ölmedi. Fakat ondan sonraki hayatı sürekli çalışmalar içinde geçmiştir.

MEŞRUTİYET YANLISI İDİ

YÜKSEK öğrenimini yapmak için İstanbul'a geldiği yıllar, Abdülhamid'in saltanatı günlerine rastlıyordu. Yüksek okullarda Abdülhamit düşmanlığı moda idi. Ayrıca, Gökalp, Namık Kemal hayranı olduğu için, meşrutiyet yanlısı idi. O yıllarda kurulan İttihat ve Terakki gizli cemiyetine girdi. Bütün heyecanı ile İttihatçılığa sarıldı. Diyarbakır'daki bir arkadaşına yazdığı mektup, polisin eline geçince, okuldan çıkarıldı. Dokuz ay hapis yattıktan sonra tekrar Diyarbakır'a döndü (1898).

1908 Devrimi olunca, Diyarbakır'da "Dicle" adlı bir gazete çıkarmaya başladı. Gençleri etrafına toplayarak onları yetiştirmeye çalıştı. Bu sırada, İttihat ve Terakki Fırkası'nın merkezi olan Selanik'te Gökalp'i genel merkez üyeliğine aldılar ve sanat-fikir çalışmalarını kendisine bağladılar.

«TÜRKÇELEŞMİŞ TÜRKÇE» KURALINI GETİRDİ

ZİYA Gökalp, başta Ali Canip Yöntem ve Ömer Seyfettin olmak üzere genç hikâyeci ve şairleri etrafına toplayarak "Genç Kalemler" adıyle bir dergi kurdu ve ilk sayısını 11.Nisan.1911'de yayınladı. Bu dergi, Türk edebiyatında ve Türk dili tarihinde önemli görevler yapmıştır. O zamana kadar kullanılan terkipli Osmanlıca dili bırakılmış, günlük konuşma diline dönülmüştü. Yâni, Şinasi'nin başlattığı sadelik hareketi, bu kadro tarafından yeniden ele alınıyordu ve akım haline getiriliyordu.

Genç Kalemler'in sade dili, edebiyat çevrelerinde, önceleri yadırgandı. Fakat gençlik, dergiyi beğenmiş ve dili benimsemişti. Edebiyat dünyası, Osmanlıca yazanlarla Türkçe yazanlar diye ikiye bölündü. Gökalp, dil konusunda ileri gitmiyor, "Türkçeleşmiş Türkçe" kuralını getiriyordu. Halkın diline geçmiş yabancı kelimeler de yazı dilinde kullanılacaklar, fakat söylendikleri gibi yazılacaklardı.

Ziya Gökalp, Genç Kalemler'de, şiir, hikâye ve romanda sade bir dil kullanılması davasının yanı başında, "Türklük" davasını da yürütüyordu. Yayınladığı bir şiirde:

"Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan.
Vatan, büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan:"

diyardu. Turan, belli bir ülke değildi, bir idealdi. Nesillerin ruhlarını tutuşturan, gayretlerini perkiten, umut, sevinç, yaşamak coşkusu veren bir idealdi. Böylece sanat ve edebiyatta da yeni bir parlama oldu.

Ziya Gökalp, edebiyat ve tarih kültürünün yanı başında, kuvvetli bir felsefe ve sosyoloji kültürü ile beslenmişti. Okuduklarını, birçoklarının yaptığı gibi sadece öğrenmiş olmak için okumuyor, öğrendiklerini hayata ve memleketin ilerlemesi yolunda yapılacak devrimlere uygulamak için okuyordu. O yıllarda üç akım vardı: Türkleşmek, İslâmlaşmak, çağdaşlaşmak...

İslâmcılar, bütün Müslüman ülkelerin bir araya getirilmesi ile hem Müslümanların, hem Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtulacağına inanıyorlar, bu yolda çalışıyorlardı. Çağdaşlaşmak yanlıları ise, Batıyı olduğu gibi kopye ederek Osmanlı ülkesinin uygar bir ülke olarak hayatını sürdüreceği düşüncesindeydi. Ziya Gökalp'in önderlik ettiği çağdaş Türkçülük, hem Türk unsuruna dayanıyor, hem Batı uygarlığını, İslâm ahlâkı ve Türk töreleri üstünde geliştirmeyi amaçlıyordu.

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN ESASLARINI HAZIRLADI

İTTİHAT VE Terakki'nin merkezi Selanik'ten İstanbul'a taşınınca, Gökalp de İstanbul'a geldi. Bir yandan, İstanbul Darülfünunu'nda (Üniversite) hocalık ediyor, bir yandan, başına topladığı sanatçı ve fikir adamlariyle çağdaş Türk toplumunu yaratmanın yollarını arıyordu. Oysa, siyasî kanaatlerini paylaştığı İttihatçılar, eskiden beri devam eden Osmanlı politikasını sürdürmekte idiler. Gökalp, bu fikir çatışmasına hiç önem vermeden Türk milliyetçiliğinin esaslarını hazırladı. İstanbul'da çıkardığı "Türk Yurdu" dergisinde, "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" adı altında bu üç cereyanı bilimsel açıdan inceledi. Fikirlerini, modern sosyolojiye dayatıyor, Türk toplum yapısını araştırıyor ve ayakta kalmanın tek çaresi olarak milliyetçiliği görüyordu.

Bu çalışmalarına "Türk Ocakları"nda da devam etti. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın patlaması, yenilgi ve İttihat ve Terakki Fırkası'nın dağılması üzerine, İngilizler İstanbul'u işgal edince, Gökalp'i, Malta'ya sürdüler. Gökalp, Malta dönüşü Diyarbakır'da çıkardığı "Küçük Mecmua"da fikirlerini yaymaya devam etti. 2'nci dönem B.M. Meclisi'ne Diyarbakır Milletvekili olarak katılmış ve 25.Ekim.1924'de ölmüştür. Yeri, günümüze kadar doldurulamayan bir fikir adamımız idi.

RESMİ ARKA SAYFADA

ZİYA GÖKALP

AŞIK VEYSEL
(1894-1973)

SİVAS'ın Şarkışla ilçesinin Sivrialan köyünde 1894 yılında doğdu. Babası, toprakla uğraşan bir rençber. Anası, yaman bir kadın!.. Ne yaman olduğunu, Aşığın hayatını öğrenirken göreceğiz... Veysel, âşıkların harman olduğu bölgede doğdu, yaşadı. Çağdaşı Aşık İzzet ve Talibi de Şarkışlalıdır. Hayat hikâyesini onun ağzından öğrenen yakın dostu Ümit Yaşar Oğuzcan'dan dinleyelim:

Anası Gülizar, bir güz günü, köy dolaylarındaki Ayıpınar merasına koyun sağmaya gittiğinde, oracıkta bir yol üstünde doğurmuş Veysel'i... Göbeğini de kendi eli ile kesmiş, yaman kadınmış Gülizar Ana, bebesini bir çaputa sarıp yürüye yürüye köye gelmiş... Babası Ahmet, bebeğin adını Veysel koymuş.

Yıllar geçmiş aradan, büyümüş, konuşmuş, yürümüş Veysel çocuk, böylece yedi yaşına varmış. O yıl, bir çiçek hastalığı salgını olmuş Sivas'ta. Küçük Veysel de yakalanmış. Sol gözünden "çiçeğin beyi" çıkmış, kendi deyimiyle... Göz akıp gitmiş. Sağ gözüne de perde inmiş önceleri. Yalnız ışığı seçebiliyormuş bu gözüyle... Babasına: "Çocuğu, Akdağmadeni'ne götür, orada bu gözü açacak bir doktor var" demişler, sevinmiş Ahmet Emmi...

7-8 YAŞLARINDA İKİ GÖZÜNÜ DE KAYBETTİ

GEL gör ki talihsizlik yine yakasını bırakmamış Veysel'in... Bir gün inek sağarken babası yanına gelmiş. Veysel ansızın dönüverince, babasının elinde bulunan bir değneğin ucu öteki gözüne girivermesin mi?.. O göz de akıp gitmiş böylece...

Veyselin, Muharrem adında bir ağabeysi, Elif adında bir kız kardeşi varmış. Hepsi çok üzülmüşler Veysel'in kötü kaderine...

Babası, meraklı adammış... Halk ozanlarından şiirler okuyup ezberleterek avutmaya çalışmış oğlunu. Sivas'ın köyleri, saz şairleri ile dolu. Onlar da arasıra gelip Ahmet Emmi'nin evine uğrarlarmış. Veysel, ilgi ile dinlermiş çalıp söylediklerini. Babası oğlunun hevesini görünce bir saz alıp vermiş ona. İlk saz derslerini, babasının arkadaşı olan Çamşıhlı Ali Ağa'dan almış... Ve gitgide kendini iyice saza vermiş Veysel... Ünlü halk ozanlarının şiirlerini çalıp söylemiş bir zaman...

AŞIK VEYSEL'DE AHMET KUTSİ'NİN AYRI BİR YERİ VARDIR

25 yaşındayken, (1919) anası-babası Veyseli Esma adında bir kızla evermişler ve kısa bir süre sonra ikisi de göç etmiş bu dünyadan (1921)... Acı üstüne acı gelmiş ama, bitmemiş talihin kötü oyunu. İkinci çocuğu 10 günlükken, anasının memesi ağzına tıkanarak ölmüş, ardın da karısı, yanaşmalarıyle evden kaçmış. Bu olay, çok koymuş Veysel'e... Daha dertli olmuş ve iyice içine kapanmış. Karısı, koyup gittiğinde, bir kızı varmış Veysel'in, daha bir yaşını bile bitirmemiş. İki yıl kucağında gezdirmiş Veysel, ne çare o da yaşamamış.

Bu sıralar, Veysel'i yeniden evermişler. Şimdiki karısı, yedi çocuk vermiş Aşığa... Biri ölmüş, iki oğlan, dört kız, altısı sağ... Onlar da 18 torun vermişler Veysel'e.

Aşık Veysel, cumhuriyetin 10. yıl dönümüne raslayan 1933 yılına kadar başka ozanların şiirlerini çalıp söylemiş. Kendi deyişlerini söylemekten utanır, çekinirmiş. O yıllarda tanınmış şairlerimizden Ahmet Kutsi Tecer tanımış Veysel'i. Onun ışık tutuculuğu ile Veysel'in şiirleri aydınlığa kavuşmuş. Veysel'in gün ışığına çıkan ilk şiiri, Gazi Mustafa Kemal Paşa için söylediği:"Türkiye'nin ihyası Hazreti Gazi"mısra ile başlayan şiirdir. Bundan sonra, bütün yazdıklarını çalıp söyler olmuş...

Veysel, 1933 yılına kadar, köyünden dışarı hemen hemen hiç çıkmadığı halde, bundan sonra bütün yurdu dolaşmış, yurdunun çeşitli şehirleriyle, kasabalarını köylerini tanımıştır. Halk ozanlarından en çok Karaoğlan'ı, Yunus'u, Emrah'ı, Dertli'yi sever. Çağımız ozanlarından Ahmet Kutsi Tecer'in ayrı bir yeri vardır Veysel'de. Onun aracılığı ile bir süre köy enstütülerinde saz öğretmenliği de yapmış. Sırasıyla, Arifiye, Hasanoğlan, Çifteler, Kastamonu, Yıldızeli, Akpınar köy enstitülerinde bulunmuş.

1952 yılında İstanbul'da büyük bir jübilesi yapılan Aşık Veysel'e, 1965 yılında T.B.M.M.'ce "Ana dilimize ve millî birliğimize yaptığı hizmetlerden dolayı" özel bir kanunla vatanî hizmet tertibinde aylık bağlamıştır.

ŞİİRLERİNDE TOPLUM TEMALARINI, ÖLÜMÜ VE AŞKI İŞLEDİ

AŞIK Veysel, Sivrialan köyündeki bahçesindeki ilk ağaç eken, fidan yetiştiren köylüdür. Aşıkların harman olduğu bölgesinde, hepsinden ayrı hepsinden özlü bir sesle sazına yumulmuş ve ölünceye kadar birbirinden güzel ve üstün şiirleri vermiştir:

Güzelliğin on par-etmez
Bu bendeki âşk olmasa.
Eğlenecek yer bulamam
Gönlümdeki köşk olmasa

Kim okurdu, kim yazardı.
Bu düğümü kim çözerdi.
Koyun kurt ile gezerdi.
Fikir başka başka-olmasa.

Şiirlerinde âşk, ölüm ve toplum temalarını işledi. Samimiyeti fikirle bağdaştırmasını bilmiş seyrek saz şairlerinden biridir. Şiirlerinde, bir yandan Yunus'un, bir yandan Karacaoğlan'ın gölgeleri fark edilir. 1973'de köyünde öldü.

"Dost, dost diye nicesine sarıldım
Benim sadık yârim kara topraktır.
Beyhude dolandım, boşa yoruldum
Benim sadık yârim kara topraktır.

Karnın yardım kazma ilen bel ilen
Yüzün yırttıml tınağınan el ilen
Yine beni karşıladı gül ilen
Benim sadık yarim kara topraktır.

RESMİ ARKA SAYFADA

AŞIK VEYSEL

HALİDE EDİP ADIVAR

(1884-1964)

TANZİMAT ve Cumhuriyet döneminin bayrak kadını... Yazar, mütefekkir, romancı, profesör, politikacı ve boynunda idam hükmünü dolaştırmış bir Kurtuluş Savaşı serdengeçtisi!.. Ne Osmanlı tarihi içinde, ne de Cumhuriyet tarihimizde Halide Edip Adıvar'ın bir benzerini bulmak kolay değildir.

1884'de İstanbul'da doğdu. İyi bir eğitim gördü. Daha Amerikan Kız Koleji'nde okurken, hikâyeler yazıyor, kalem denemeleri yapıyordu. Güzeldi, zekiydi, hizmet hevesi ile dolu idi. Koleji bitirdikten sonra, felsefeye merak etti. O günlerde, Filozof Rıza Tevfik adıyle anılan Şair Rıza Tevfik'ten felsefe dersleri almaya başladı. İyi felsefe yapabilmek için, iyi bir matematik kültürün zorunluluğuna inandığı için, zamanın ünlü matematikçisi Salih Zeki'den dersler almaya başladı. Bu dersler sırasında, Salih Zeki ile sevistiler ve evlendiler.

1901'de koleji bitirdiği halde, edebiyat dünyasında yazılarıyla görünüşü, 1908 meşrutiyet devrimi sıralarıdır. "Vakit", "Akşam", "Tanin" gibi günlük gazetelerde "Şehbal" gibi haftalık dergilerde edebiyat üzerine yazılar yayınlıyordu. Bu ilk dönemde çıkan yazıların da "Halide Salih" imzasını kullanıyordu. Sonradan, Salih Zeki'den ayrıldığı için "Halide Edip" olarak tanındı.

1919'da "Büyük Mecmua"da "Kadınlığa Dair" başlığı altında kadın haklarını savunan bir dizi yazı, onu günlük olayların içine sürükledi. Bu güzel konuşan, güzel yazan, güzel düşünen kadın, bütün kadınların sembolü haline gelmişti. Heyecanlı bir vatanseverdi. Birinci Dünya Savaşı'nda yenik düşmüş Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmaması için çalışıyor, miting meydanlarında halkı coşturan nutuklar söylüyordu.

ATEŞLİ TÜRKÇÜ ÖĞRETMEN HALİDE EDİP

BU yazı çalışmalarının yanıbaşında İstanbul Kız Öğretmen Okulu ve Kız Lisesi'nde edebiyat dersleri veriyor, müfettişlik yapıyordu. 1917'de Beyrut, Lübnan ve Şam'daki Türk kız okullarının genel müfettişliğini üstlendi. Bu topraklar, savaşta imparatorluğun elinden çıkınca yine İstanbul'a döndü. Bir yandan öğretmenliğini sürdürdü, bir yandan Türkçülük cereyanlarının güçlenmesine yardım etti, bir yandan kadın haklarını savunarak yeni bir toplumun oluşmasına katkılarda bulundu.

Bir ara İstanbul Dârülfünun'unda İngiliz Edebiyatı dersleri okuturken, Abdülhak Adnan Adıvar'la tanıştı ve evlendiler. Bu ikinci evliliği, ömrünün sonuna kadar sürmüştür.

Mondros Mütarekesinin tek taraflı yorumlanması ve ülkenin yabancı güçler tarafından işgalini protesto etmek için Sultanahmet Meydanı'nda yapılan protesto mitinginde öyle bir ateşli konuşma yaptı, kitleleri öylesine harekete geçirip coşturdu ki, işgal kuvvetleri kendisini tehlikeli görmeye başladı. Tam tutuklanacağı sırada, kocasıyla birlikte Anadolu'ya geçerek Atatürk'le birlikte çalışmaya başladı. Anadolu'da ülkenin kurtuluşu için çalıştığı gerekçesi ile hakkında idam kararı verilen 6 vatanseverin birisi de Halide Edip'tir.

MİLLETVEKİLLİĞİ VE POLİTİKACILIK YAPTI

GEREK kocası Adnan Adıvar'ın ve gerekse kendisinin anayasa üzerindeki düşünceleri, genel düşünceye uymuyordu. Kocası ile birlikte önce Fransa'ya, sonra İngiltere ve Amerika'ya gitti. Daha sonra Hindistan'da bulundu. Bu gittiği yerlerdeki üniversitelerde konferanslar vererek, seminerler düzenleyerek ve kürsü sahibi olarak çalıştı. 1939'da yurda döndü ve İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı profesörü olarak çalıştı. 1950'de milletvekili oldu. 1954'de politikayı bıraktı ve yeni baştan üniversitedeki görevine döndü (1954). Ölüm tarihi olan 1964 yılına kadar öğretti, eğitti, yazdı.

İlk romanı "Seviyye Talip"tir (1910). Aynı yıl içinde "Raik'in Annesi"ni yayınladı. "Handan", "Yeni Turan", "Son Eseri", 1912 tarihlidir. Hikâyelerini toplayan "Harap Mâbetler" 1911'de yayınlandı. Ardından 1922'de "Dağa Çıkan Kurt" adlı hikâye kitabı çıktı. 1918'de "Mev'ut Hüküm", 1922'de "Ateşten Gömlek", 1924'de "Kalp Ağrısı", 1926'da "Vurun Kahpeye", 1928-'de "Zeyno'nun Oğlu", 1936'da "Sinekli Bakkal" 1937'de "Yol Palas Cinayeti", 1939'da "Tatarcık", 1946'da "Sonsuz Panayır", 1954'de "Döner Ayna" yayınlandı. Ayrıca "Maske ve Ruh" ile "Kenan Çobanları" adlı oyunları vardır.

"Türk'ün Ateşle İmtihanı" 1962, "Mor Salkımlı Ev" 1963, anı kitaplarıdır. Birincisinde, Kurtuluş Savaşı anılarını anlatmış, ikincisinde, özel hayatını yazmıştır.

EDEBİYATIMIZA BÜYÜK ESERLER KAZANDIRDI

HALİDE Edip, edebiyatımızın mücevher yazarlarından biridir. Daha çok Fransız Edebiyatı etkisinde gelişen romancılığımıza, İngiliz Edebiyatının görüşlerini getirmekle, millî roman çığırını açmış, her romanında, bir parça daha gelişerek roman edebiyatımıza büyük eserler kazandırmıştır. Edebiyatta, romantizm ve idealizmle yola çıkan Halide Edip, son romanlarında realizmde karar kılmış ve bu fikrini çeşitli yazılarında savunmuştur. Yetiştirdiğimiz büyük Türk romancılarının içinde haklı ve büyük bir yeri vardır. İdealizmi uğruna bütün hayatını kullanması, derin samimiyetini gösterdiği gibi, bütün kahramanlarını hayattan alıp işlemesi de, sanattaki samimiyetine bir şahittir.

Halide Edip Adıvar, bütün hayatı boyunca bayrak kadındı. Öyle yaşadı ve öyle öldü (1964). Mezarı, Merkezefendi Kabristanı'ndadır.

RESMİ ARKA SAYFADA

HALİDE EDIP ADIVAR

MAREŞAL FEVZİ ÇAKMAK

(1876-1950)

FLNINDA zafer ve fazilet yıldızı parlayan bir komutan... İnanan ve inandığına inandıran bir insan... Savaş meydanlarında da, mütevazı bürosunda da vakar sahibi, mü'min, güven verici Mareşal!.. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunun sessiz mimarlarından biri... Hayatının yarım yüzyılını Türk ordusunun içinde ve başında geçirmiş bir asker... Türkiye Cumhuriyeti'nin iki mareşalinden biri...

Asıl adı, Mustafa Fevzi'dir. 12 ocak 1876'da İstanbul'da Cihangir semtinde doğdu. Babası, topçu albaylarından Ali Bey'dir. Bu, asker ailenin asker çocuğu 1895'de Harp Okulu'ndan teğmen olarak orduya girdi. Üç yıl sonra, 1898'de kurmay sınıflarını tamamlayarak yüzbaşı oldu. Genelkurmay Dördüncü Şubesi'ne atandı. Burada bir süre hizmet verdikten sonra Rumeli'ye gönderildi. Bulunduğu bölgede, Sırplar ve Arnavutlar arasında çekişme vardı. Bu bölgede verdiği değerli hizmetlerle dikkatleri üzerinde topladı. Komutanları tarafından takdir ediliyor, insan ilişkilerinin uygar bir ortamda sürdürülmesi konusunda büyük yeteneği göze çarpıyordu. Dokuz yıl sonra albaylık rütbesine erişti.

ATATÜRK İLE KOSOVA'DA TANIŞTI

FEVZİ Çakmak'ın Rumeli'nde hizmet verdiği dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun karışık ve sıkışık olduğu bir dönemdi. Jön Türkler, özellikle Rumeli'nde geniş bir teşkilât kurmuşlar, Meşrutiyet'in yeniden ilânını sağlamaya çalışıyorlardı. Kolağası Niyazi, Resne taburu ile dağa çıkmıştı. Bunu, Kolağası Enver'in başkaldırması izledi. Bu karışıklıkları bastırmak için gönderilmiş, 18'inci Nizamiye Tümeni Komutanı Şemsi Paşa, Manastır'da Teğmen Atıf tarafından vuruldu. Komutanı vurulan bu tümenin Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak'tı. Bu nazik dönemde Çakmak, gösterdiği esneklikle hem hükümetin düşmanlığını üzerinde toplamamış, hem genç İttihatçıların hücum hedefi olmamıştır. Şemsi Paşa'nın öldürülmesinden sonra, elindeki kuvvetleri İttihatçılar aleyhinde kullanabilir, sarayın ve hükümetin gözüne girebilirdi. Bunu yapmadı, böylece de İttihatçı genç arkadaşlarını korumuş oldu.

1908 İkinci Meşrutiyet devrimi sırasında Fevzi Çakmak, tehlikeli bir sınır bölgesi olan Yenipazar sancağında hem mutasarrıf, hem 35'inci Nizamiye Tümeni'nin komutanı idi. Devrimin, bünyesinde getirdiği taşkınlıkları, kargaşayı büyük bir ustalıkla önledi; İttihatçıların da İttihatçılara karşı olanların da şikâyetlerine muhatap olmadı. Bir süre de, mutasarrıflık görevi devam etmek şartile, Kosova Kolordusu Kurmay Başkanlığı'na getirildi. Atatürk'le tanışması, bu yıllara rastlar. Atatürk, Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın maiyetinde Arnavutluk isyanını bastırmaya giderken, Kosova Kolordusu Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak'la tanıştı ve bu vakarlı askeri sevdi.

İtalyanlar, Trablusgarb'a hücum edince, Atatürk ve bazı arkadaşları Trablusgarb'a geçtiler ve orada bir mukavemet cephesi kurdular. Bu sırada Fevzi Çakmak, İtalyanlar'ın Adriyatik kıyılarına asker çıkarması ihtimaline karşı hazırlanan Garp Kolordusu Kurmay Başkanlığı'nı yapıyordu. Balkan Savaşı önceleri, Vardar Ordusu Harekât Şubesi Müdürlüğü'nde, Balkan Savaşı'ndan sonra, Ankara Tümeni komutanlıklarında bulundu, az sonra da 5'inci Kolordu Komutanlığı'na atandı. 1914 yılı martında mirliva, yani general olmuştu.

PARLAK HİZMETLER VERDİ

BİRİNCİ Dünya Savaşı'nda kolordusu ile birlikte, Çanakkale savaşlarına katıldı. Savaş sonunda Atatürk'ün Anafartalar Grup Komutanlığı'ndan ayrılması üzerine, bu komutanlığa vekâleten baktı. Onu, 1916'da 2'nci Kafkas Ordusu Komutanı, 1917'de 2'nci Ordu Komutanı olarak görüyoruz. Çanakkale'de olduğu gibi, burada da Atatürk'le halef-selef olmuşlardır. Bundan sonra Suriye'de 7'nci Ordu Komutanlığı'na getirildi. Burada parlak hizmetler verdi ve bu hizmetlerine karşılık 28 temmuz 1918'de ferikliğe terfi etti.

Verilen görevi eksiksiz yapan, aralarında bulunduğu insanları gücendirmeden, incitmeden çalışmalarını sağlamasını bilen, bu doğuştan babayanî asker Fevzi Çakmak, yavaş yavaş çevresine kendisini kabul ettiren ve gözüne bakılan, sözüne kulak verilen insan olmuştu. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, Genelkurmay Başkanlığı'na getirildi.

Mondros Mütarekesi maddelerinin tek taraflı bir yorumla uygulanması ve İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgaline karşı idi. Genelkurmay Başkanı olarak aktif bir tavır almış, ne Suriye Fatihi diye bilinen General Allenby'nin İstanbul'a gelişinde kendisini karşılamaya gitmiş, ne de İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline razı olmuştur. Hele İzmir'e çıkarma yapması ihtimali olan Yunanlıların, İzmir'deki askerlerimiz tarafından silahla karşılanması için verdiği emir üzerine, Genelkurmay Başkanlığı'ndan ayrılmak zorunda kalmıştır.

14 mayıs 1919'da 1'inci Ordu Müfettişliği'ne atandı. Bu hizmette iken, Atatürk, 9'uncu Ordu Müfettişliği'ne tayin edilmiş ve İstanbul'dan ayrılırken, Fevzi Çakmak'la da görüşmüş, fikirlerini öğrenmek istemişti. O günlerde, Fevzi Çakmak'ın, Atatürk'ün fikirlerini tam olarak paylaştığı söylenemez. Çakmak, müttefik devletlerin birbirine düşmesinden Osmanlıların yararlanabileceğine inanıyor, olayların biraz daha gelişmesi lâzım geldiğini düşünüyordu. Bir ara, Mustafa Kemal'e karşı bir tutuma girmek üzere iken, Kâzım Karabekir Paşa'nın araya girmesi ile anlaşmazlık ortadan kaldırılabildi.

27 MAYIS 1920'DE ASKERLİKTEN TARDEDİLDİ

FEVZİ Çakmak, 3 şubat 1920'de İstanbul hükümeti tarafından Harbiye Nazırlığı'na getirildi. Bu görevi yaptığı sıralar, Kurtuluş Savaşı'na değerli hizmetler vermek fırsatını bulmuştur. İstanbul'dan birçok silah ve cephanenin Anadolu'ya taşınması, değerli komutanların Anadolu'ya geçmesi, hep bu aylara rastlar ve Fevzi Çakmak'ın arkalaması ile gerçekleşir.

İstanbul, müttefik kuvvetler tarafından resmen işgal edilince, daha fazla beklemedi ve o

Mareşal Fevzi Çakmak (sağda) o dönemin başbakanı İsmet Paşa ile bir geçit törenini izliyor

da Anadolu'ya geçerek kurtuluş kavgasına, Atatürk'ün yanıbaşında katıldı. (8 nisan 1920). Atatürk, Fevzi Çakmak'ın Kurtuluş Savaşı'na katılmasını çok iyi karşılamıştır. Kendisine, büyük ilgi gösterdi ve hemen Millî Savunma Bakanlığı görevini kendisine verdi.

İstanbul hükümeti güç durumda idi. Birçok sivil ve asker Anadolu'ya geçiyor, İstanbul hükümetine karşı tavır alıyordu. Harbiye Nazırı'nın da Anadolu'ya geçmesi, İstanbul hükümeti için bardağı taşıran damla oldu. Fevzi Çakmak'ın askerlikten tardedildiğini ve idama mahkûm edildiğini ilân etti. Padişah Vahdettin, 27 mayıs 1920'de bu kararı tasdik ederek yürürlüğe koydu. Artık Atatürk gibi, Fevzi Çakmak da idam edilecekler arasına girmiş bulunuyordu.

Fevzi Çakmak, Ankara hükümetinde, Millî Savunma Bakanı ve Hükümet Başkanı olarak çalışmalara başlamış, yeni bir ordunun yaratılmasında onun azimli ve feragatkâr çalışmaları büyük rol oynamıştır. 2'nci İnönü Zaferi'nden sonra T.B.M.M. kendisini orgeneralliğe yükseltti. Yine aynı görevini sürdürüyordu.

OY BİRLİĞİ İLE GENELKURMAY BAŞKANLIĞI'NA GETİRİLDİ

KÜTAHYA ve Eskişehir savaşları aleyhimizde sonuçlanınca, gerek orduda, gerekse halk arasında moral bozukluğu dikkati çekti. Bu dönemde Çakmak, gerek T.B.M.M'nde yaptığı konuşmalarla, gerekse Anadolu Ajansı ile yayınlanan beyanatlarıyla ve gerekse, orduya yayınladığı beyannamelerle morali yükseltiyor, zafere olan inancı pekiştiriyor, bu konuda Atatürk'e büyük yardımları oluyordu. Nitekim, Bakanlar Kurulu Başkanı sıfatı ile yayınladığı bir beyannamede şöyle demektedir:

"Düşmanın ilerlemesine karşı halkın katiyen tereddüt ve endişe etmesine mahal yoktur. Düşmanın, Anadolu içerisine doğru uzanmak isteyen kolları, mezarlarına yaklaşıyor. Bu yeni sefer, düşmanın ölüm yolculuğudur. Tanrı'nın yardımı ve yakın hadiseler bu neticeyi gösterecektir."

Sakarya Savaşı'na kadar, Millî Savunma Bakanı ve Bakanlar Kurulu Başkanı olarak görev yaptı. Sakarya savaşlarının başlayacağına yakın sıralarda, T.B.M.M'nde sabırsızlıklar artmıştı. Ordudan zafer bekleniyordu. Tarihî bir celsede, Atatürk'ün, ordunun başına geçmesi istendi. Atatürk, T.B.M.M. yetkilerinden bazılarının kendisine verilmesi halinde, ordunun başına geçeceğini ve zaferi kazanacağını söyledi. İşte, bunun üzerine T.B.M.M istenen yetkileri Mustafa Kemal Paşa'ya verirken, Bakanlar Kurulu Başkanı ve Millî Savunma Bakanvekili Fevzi Çakmak'ı da oy birliği ile, Genelkurmay Başkanlığı'na getirdi.

T.B.M.M. FEVZİ ÇAKMAK'A TAKDİRNAME VERDİ

SAKARYA Savaşı'nın kazanılmasında Fevzi Çakmak'ın büyük yardımları olmuştur. Atatürk'ün yanında ve onun emrinde sadakatle çalışmış, bilfiil siperlere girmiş, askerin maneviyatını yükseltmiş ve düşmanın yenilgisinde pay sahibi olmuştur.

Savaşın, zaferle sonuçlanmasından sonra, T.B.M.M'nde İsmet İnönü ile birlikte bir takrir hazırlayarak, Mustafa Kemal Paşa'ya mareşallik rütbesi ile gazilik unvanı verilmesini teklif etmişler ve böylece Meclis, yalnız sultana ait olan bu hakkı kullanmak suretile, Atatürk'e, hem gazilik unvanını, hem mareşallik rütbesini vermiştir. Bu kararın Büyük Millet Meclisi'nden çıktığı gün, saltanatın fiîlen kaldırılmış bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü sonradan yurt dışına kaçan Padişah Vahdettin, yakınlarına o günü anlatırken, durumu böyle yorumladığını açıklamıştır.

Sakarya Meydan Muharebesi'nde yararlıkları görüldüğü için, T.B.M. M'nce takdirname verilenlerin başında, Fevzi Çakmak vardır.

Atatürk, 26 Ağustos Büyük Taarruz planlarını, paşalara açıkladığı zaman, hayret ve şaşkınlıkla karşılanmış, İsmet Paşa dahil, komutanlar, bu planı tehlikeli bulmuşlardı. Atatürk'ün yaptığı savaş planını destekleyen sadece Fevzi Çakmak'tı. Sonradan, öteki komutanlar da planı benimsemişler ve zafer böylece kazanılmıştır. Bu savaşların da Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'tı. Bu zaferden sonra Fevzi Çakmak, T.B.M.M. tarafından mareşalliğe yükseltilmiş, böylece Fevzi Çakmak, Kurtuluş Savaşı'nın, Atatürk'ten sonra ikinci mareşali olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1944 yılına kadar aralıksız Genelkurmay Başkanlığı görevinde bulundu. Ordunun gözbebeği mareşali idi ve devrimler yapan Atatürk'le, İnönü hükümetini destekleyerek başarılarını kolaylaştırdı. Türk ordusunda eğitim ve öğretimin artmasına ve zinde bir güç halinde dünyada itibar sağlamasına emekleri geçmiştir. Yeni silahlarla donatılması için de çok çaba harcamıştır.

12 ocak 1944 günü, Yaş Haddi Kanunu gereğince, emekliye ayrıldı. Ömrünün yarım yüzyılını ordunun içinde geçirmiş bir komutanın emekliye ayrılması, kendisi için kolay olmamışsa da, bunu tabiî karşılamıştır. 1945'de, çok partili hayatın kapıları açılınca, Fevzi Çakmak da kendisine düşen görevden kaçmamış, Demokrat Parti'nin kuruluş günlerinde bu partiye destek olmuştur. Daha sonra, 1946 seçimlerinde İstanbul milletvekili olarak parlamentoya girdi.

DÜRÜST, FAZİLETLİ VE İRADELİ BİR İNSANDI

DEMOKRAT Parti ileri gelenleriyle bazı noktalarda uyuşamayınca, bu partiden ayrıldı ve bazı arkadaşları ile Millet Partisi'nin kurulmasında, kurucu olarak bulundu ve bu partinin Onursal Başkanı oldu. Geçirdiği bir prostat ameliyatından sonra, 10 nisan 1950 pazartesi günü sabah saat 7.30'da hayata gözlerini yumdu.

Cenazesi, görülmemiş bir kalabalığın elleri üstünde yüzerek Eyüp Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Dürüst, faziletli, iradeli bir insandı. En büyük zevklerinden biri, kitap okumaktı. Tarih ve sosyoloji üzerine yazılmış kitapları bilhassa seçer, onlar üzerinde düşünür, düşündüklerini, yakın dostlarıyle tartışırdı. Birçok Balkan dillerini bilir, Fransızca ve İngilizce konuşurdu. Anılarını, askerlik hayatından başlayarak son günlerine kadar düzenli olarak tutmuştur. Yalnız büyük asker değil, büyük insandı.

Mareşal Fevzi Çakmak Kurtuluş Savaşı'nda. Daha sonra bu yağlı boya tablo, PTT tarafından Türk büyükleri serisinde pul olarak çıkarılmıştır.

MAREŞAL FEVZI ÇAKMAK

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER

(1884-1966)

YAZAR, şair ve hatip... Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin önemli celselerinde yaptığı konuşmalarla ruhları tutuşturan, fikirleri kıvılcımlandıran bir konuşmacı... "Türkocağı"nın genel başkanı, Türk kültürüne büyük çalışmalarıyla katkılarda bulunmuş bir edebiyatçımız.

1884 yılında İstanbul'da doğdu. Köklü ve soylu bir aileden gelir. Büyükbabası, Abdürrahman Sami Paşa, babası Abdüllatif Suphi Paşa'dır. Her ikisi de Tanzimat döneminin ilim ve devlet adamlarındandı. Amcası Sami Paşazade Sezai Bey de, o çağın ünlü şairleri arasındaydı.

İlköğrenimini bitirdikten sonra Galatasaray Sultanîsi'ne verildi. Edebiyatı seviyor, güzel konuşuyor ve toplantılarda daima aranıyordu. İlk şiirlerini, Galatasaray öğrenimi sırasında yazmaya başladı. Zamanın edebiyatçıları ile tanışıyor, onlardan fikir alıyor ve Türklük duygusunun gelişmesine çalışıyordu.

TÜRKÇÜ BİR JÖNTÜRK OLARAK YETİŞTİ...

GALATASARAY'ı bitirdikten sonra öğretmen oldu. İlkokul öğretmenliğinden başlayarak, gösterdiği gelişmelerle İstanbul Üniversitesi'nin öğretim üyeliğine kadar yükseldi. İstanbul Üniversitesi'nde, Türk edebiyatı ve Türk İslâm güzel sanatlar tarihi derslerini okuttu.

İlk şiir çalışmalarını, amcası şair Sami Paşazade Sezai Bey'e okumuştu. Şiirleri, hürriyet fikri ile dolup taşıyordu. Sezai Bey, yeğeninin bir şiirini, kendisinin de içinde bulunduğu Jön Türkler'in Paris'te çıkarmakta oldukları "Şura-yı Ümmet" gazetesinde yayınlattı.

Suphi Paşa Konağı, devrin şair ve mütefekkirleri ile dolup taşmakta idi. Hamdullah Suphi bunların arasında Türkçü bir Jön Türk olarak yetişti. Önce, Fecr-i Âti topluluğu kurucuları arasında yer aldı (1909). Fakat Hamdullah Suphi, daha çok Türk kültürü araştırmaları üzerinde duruyor ve Osmanlı devletinin, ancak Türklüğe dayanarak kurtulacağına inanıyordu. Bu yüzden, sadece bir edebiyat akımını simgeleyen "Fecr-i Âti" topluluğundan ayrıldı ve "Genç Kalemler" topluluğuna katıldı. Genç Kalemler topluluğunun başında Ziya Gökalp vardı (1911). Bir yıl sonra, milliyetçilik hareketinin İstanbul'da merkezi halinde çalışan "Türkocağı"na girdi. Kısa bir süre sonra, kurumun başkanı olmuştu (1913).

Birinci Dünya Savaşı içinde bu kurumun bir fikir mihrakı olmasında büyük rol oynadı. Osmanlı İmparatorluğu, savaşta yenilip yer yer işgal edilmeye başlanınca, bu ateşli Türkçü İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek TBMM çalışmalarına katıldı (1920). Son Osmanlı Meclisi Mebusanı'na, Saruhan mebusu olarak girdiği için, Ankara'da kurulan meclise de bu sıfatla katıldı. İlk kabinede, Millî Eğitim Bakanlığı'na getirildi.

MECLİS'E İSTANBUL MİLLETVEKİLİ OLARAK KATILDI...

HAMDULLAH Suphi'nin T.B.M. Meclisi'ndeki çalışmaları, Kurtuluş Savaşımızın başarısına hizmet etmiştir. Yaptığı güzel konuşmalarla ruhları uyanık ve ateşli tutmuş, Meclis'e ve topluma moral vermiştir. Millî Eğitim Bakanlığı sırasında "İstiklâl Marşı" için bir yarışma açmıştı. Bu yarışmaya Türkiye'nin birçok yerlerinden şiirler gönderildi. Fakat, T.B.M. Meclisi'nde herkesin gözü, bu yarışmaya katılmayan Mehmet Akif'de idi. Sürekli ısrarlardan sonra Mehmet Akif, İstiklâl Marşı şiirini yazdı. Meclis'in bir oturumunda bu şiiri Hamdullah Suphi, dolgun sesi ve güzel diksiyonu ile meclis kürsüsünde okuduğu zaman bir alkış tufanı arasında Meclis, tarihî günlerinden birini daha yaşamıştır.

2'nci ve 3'üncü T.B.M. Meclisi'ne de İstanbul milletvekili olarak katılmıştır. 1925'de ikinci defa Millî Eğitim Bakanı oldu. Politikaya katılmış, politikacı olmuştu ama, "Türkocağı" genel başkanlığını sürdürüyordu. Türkocağı'nın merkezini İstanbul'dan Ankara'ya taşıdı. Halkevleri açılana kadar (1932) sürekli olarak 19 yıl Türkocağı'nın genel başkanlığını sürdürmüştür.

1935'de Bükreş Büyükelçiliği'ne getirildi. 11 yıl bu görevde kaldı (1946). İstanbul'a döndükten sonra tekrar T.B.M. Meclisi'ne İstanbul milletvekili olarak katıldı.

1951'de Halkevleri kapanıp Türkocağı yeniden açılınca Hamdullah Suphi tekrar genel başkanlığa seçildi. Bu ikinci genel başkanlık dönemi, ilki gibi parlak geçmemiştir. Bunun çeşitli nedenleri vardı. Yaşının o tarihlerde ilerlemiş olması, bu nedenlerden sadece bir tanesidir. 10 haziran 1966'da İstanbul'da öldü. Merkezefendi Kabristanı'na gömülüdür.

ŞAİRLİĞİNİN YANISIRA İYİ BİR ELEŞTİRMENDİ...

EDEBİYATIMIZA şair olarak girmişti. İlk bağlandığı "Fecr-i Âti" topluluğundan aruz vezni ile şiirler yazıyor ve koyu bir Osmanlıca kullanıyordu. Daha sonra "Genç Kalemler"de hece vezni ile yazmıştır. Bu dönem şiirlerinde daha sade bir dil kullanmıştı. Gerek Fecr-i Âti topluluğuna bağlı olduğu dönemde gerekse Genç Kalemler'le birlikte hareket ettiği günlerde eleştiriler yazıyordu. Bu açıdan, eleştirmen olarak da tanınır. Ancak bu süre uzun sürmemiştir.

Asıl tanındığı alan hatipliğidir. Daha İstanbul'un işgali günlerinde yapılan mitinglerde ateşli bir Türkçü olarak görünmüş, gerek temiz diksiyonu ve etkili sesi ve gerekse kendisine has hitabet ustalığı ile İstanbul'un dikkatini çekmişti. Daha sonra, millî kurtuluş günlerinde Meclis'te ve Meclis dışında yaptığı konuşmalar, ona Cumhuriyet Hatibi adını kazandırmıştır. Halk arasında ve Meclis'de —çoğu irticalen— yaptığı bu konuşmalarını daha sonra iki kitapta toplamıştır: "Dağ Yolu" ve "Güne Bakan".

RESMİ ARKA SAYFADA

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER

ABDÜLHAK HAMİT TARHAN

(1852-1937)

ÇAĞINDA, ittifakla büyüklüğü benimsenmiş bir şair... Gözde diplomat... Yazdığı oyunlarla fikir çalkantıları yaratan bir yazar... Başlıbaşına bir edebiyat öncüsü...

2 şubat 1852 yılında İstanbul'da doğdu. Babası, Tanzimat döneminin tanınmış tarihçilerinden Hayrullah Efendi'dir. Büyükbabası, İkinci Mahmut ve Abdülmecit'e hekimbaşılık eden Abdülhak Molla'dır. Kültürlü ve esprili bir aileden gelir. Abdülhak Molla, eczanesinin kapısına, "Ne ararsan bulunur, derde devadan gayrı" mısrasını yazacak kadar geniş görüşlü bir insandı.

FRANSIZ EĞİTİM SİSTEMİNİ İNCELEDİ

ABDÜLHAK Hamit, iyi bir öğrenim gördü. Bir yandan, doğduğu semt olan Bebek'teki mahalle mektebine giderken, bir yandan evinde babasından ve babasının dostlarından ders alıyordu. Sonra Rumelihisarı'ndaki Rüştiye Okulu'na yazıldı. Yanyalı Tahsin Hoca ile Edremitli Bahattin Efendi'den dersler almaya devam etti. 1862'de, Millî Eğitim müsteşarı olarak Paris'te Fransız eğitim sistemini inceleyen babasının yanına gitti ve burada Fransızca öğrendi. Bir yıl kadar kaldıktan sonra İstanbul'a döndü ve Robert Kolej'e devam etti.

Memurluk hayatına, "Tercüme Odası"na girerek başladı. Babası Tahran Büyükelçiliği'ne atanınca, o da hocası Bahattin Efendi ile birlikte Tahran'a gitti (1865). Burada Farsça öğrenmeye başladı. Elçilik kâtiplerinden Mirza Şevket, genç Abdülhak Hamit'e hem Farsça öğretiyor hem de İran edebiyatını tanıtıyordu.

Babasının ölümü üzerine (1867) İstanbul'a döndü. Maliye Bakanlığı ve Şûra-yı Devlet'te hizmetler aldı. 1871'de, İstanbul'un tanınmış ailelerinden Pirîzade Fatma Hanım'la evlendi. Sami Paşazade Sezai, Recaizade Ekrem ve Namık Kemal ile tanışması bu yıllardadır. Tiyatro oyunu yazmak moda idi. O da bu akıma katıldı ve ilk denemelerine girişti. "Macera-yı Aşk" adlı tiyatro oyununu 1873'de yazdı ve yayınladı. Artık ardı ardına eser veriyordu. "Sabrü Sebat" (1874), "İçli Kız" (1874), "Duhter-i Hindû" (1875), "Nazife" (1876). Genç Abdülhak Hamit su gibi eser akıtıyor, her çıkardığı kitap geniş yankılar yapıyor, eleştirmenler genç dehayı selamlıyorlardı. "Tarih veya Endülüs'ün Fethi", "İbn-i Musa yahut Zatülcemal ve Sardanapal" oyunları da bu dönemde kaleme alınmış ve yayınlanmışlardı. Abdülhak Hamit edebiyat çevrelerini şaşırtan ve hayrete düşüren bir üreticilikle birbirinden önemli, birbirinden değerli eserleri edebiyat alanına sürdükçe, ünü de İstanbul'u aşarak bütün Osmanlı ülkesine yayılıyordu.

1876'da Paris sefareti ikinci kâtipliğine atandı. O zamana kadar bütün oyunlarını düzyazı ile yazmıştı. Paris'te şiire başladı. "Belde yahut Divaneliklerim" adlı şiirleri, bu dönemin ürünüdürler. "Nesteren" oyununu da Paris'te bulunduğu sırada başlamış ve bitirmiştir. "Nesteren" oyununda, iki müstebit kardeş hükümdarın kavgalarını konu edinmişti. O yıllarda Abdülhamit ile Beşinci Murad arasında süren kavgaya benzediği için, güne paralel çiziyordu. Hükümdarlardan biri halk tarafından seviliyor, biri sevilmemekte idi. Abdülhamit ile Murad arasında da böyle bir benzerlik vardı. Bu yüzden bu eserini imzasız olarak bastırmıştı. Fakat bir vesile ile İstanbul'a gelince, açığa alındı (1878).

YAZDIĞI ŞİİRLERİNİ «SAHRA» ADLI KİTAPTA TOPLADI

BU dönem, şairin büyük sıkıntılara düştüğü dönemdir. İki yıl gelirsiz yaşadı. Sinir krizleri geçirdi. Hatta çıldırdığını söyleyenler oldu. Fakat kendisine teklif edilen Berlin sefareti kâtipliğini ve Belgrat şehbenderliğini kabul etmemek direncini gösterdi. Yazdığı şiirlerini "Sahra" adı altında toplayıp yayınladı. "Eşber" oyununu kaleme aldı ve kitap haline getirdi. "Tezer, yahut Abdülrahman-ı Salis" oyunu da bu iki yıllık edebiyat çalışmaları sırasında çıkmıştır.

Sonunda saraydan görev kabul etmemekten vazgeçti. Kafkasya'daki "Pöti" şehbenderliğini kabul etti, ardından Yunanistan'daki "Golos", Hindistan'daki Bombay şehbenderliklerinde bulundu. Bu son görevinde, çok sevdiği karısı Fatma Hanım'ı kaybetti. Türk edebiyatının en büyük eserlerinden biri olduğu üzerinde ittifak edilen "Makber" adlı şiir kitabı, bu büyük kaybın beşeri hercümercini anlatır:

"Fatıma, çık lâhitten kıyam et!
Yadımdaki haline devam et!"

"Makber" 1885 yılında yazılmıştır. Yine ölümünü bir türlü içine sindiremediği eşi için bir yıl sonra "Ölü" adlı şiirlerini yayınladı. "Hacle" adlı kitabı da, eşi Fatma Hanım için yazılmıştır.

ÇAĞINDA «ÜSTAD-I AZAM» DİYE KONUŞULAN TEK ŞAİRDİ

EŞİNİN ölümü, yeni bir Abdülhak Hamit'in doğuşu olmuştur. Çünkü o zamana kadar, düzyazıdaki başarılarıyla tanınan Abdülhak Hamit, ondan sonra şair olarak erişilmez bir çizgiye ulaştığını ortaya koydu. Çağında, adından söz edilmeden "Üstad-ı Âzam" diye konuşulan tek şairimiz, Abdülhak Hamit'tir. "Bunlar Odur" (1886), "Kahpe" (1887) tarihlidirler. Ünü, ülkenin dışına taşmış, dünya edebiyatında adı geçer olmuştu.

1886 yılı sonunda Londra sefaret kâtipliğine atanır. "Zeynep" bu dönem çalışmalarının eseridir. "Zeynep"i, basılmak üzere İstanbul'a gönderdi. Fakat sansür sakıncalı gördüğü için basılmasına izin vermedi ve bu yüzden Londra'daki görevinden alındı. Üç ay kadar işsiz kaldı. Edebiyatla uğraşmamak şartı ile yine eski görevine gönderildi. 1895'de Lahey orta elçiliğinde, 1897'de Londra sefaret müsteşarlığında bulundu. Şair, birkaç başarısız evlilikten sonra 1912'de Lösiyen adlı 18 yaşında bir kızla Brüksel'de evlendi. 26 yıl sürekli olarak Batı Avrupa'da görev yaptıktan sonra İstanbul'a döndü ve Meclis-i Âyan üyeliğine seçildi. Cumhuriyet döneminde, Atatürk'ün sofrasına davet edilen bir şairdi. 85 yaşında, 3 nisan 1937 tarihinde hayata gözlerini kapadı. Zincirlikuyu Mezarlığı'na gömülüdür.

RESMİ ARKA SAYFADA

Abdülhak Hamit Tarhan